

Zoran Lakić, NARODNA VLAST U CRNOJ GORI 1941-1945, »Obod« Cetinje« i »Narodna knjiga«, Beograd, 1981.

U toku 1981. godine iz štampe je, pod gornjim naslovom, izašla knjiga dr Zorana Lakića. Knjiga sadrži predgovor, uvod, četiri glave i opšti zaključak, te rezime, registar ličnih imena i registar geografskih i administrativnih pojmova.

Autor nam je u uvodu saopštio da mu je bila namjera da dà kompletan prikaz smjene vlasti u Crnoj Gori, odnosno rušenje okupatorskog i kvislinškog sistema vlasti i onemogućavanje obnavljanja organa buržoaske vlasti, te radanje nove narodne vlasti u formi narodnooslobodilačkih odbora. I, odmah se može konstatovati — u svojoj namjeri je uspio.

U knjizi je jasno pokazano kako su komunisti Crne Gore, koji su bili na čelu ustanka crnogorskog naroda, 1941. godine organizovano radili na rušenju okupatorskih, kvislinških, odnosno buržoaskih organa vlasti i na mjesto tih organa osnivali nove organe vlasti koji su prošli kroz niz razvojnih faza dok se nisu konstituisali u vidu NOO-a i Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke.

Knjiga je komponovana iz uvoda i dva dijela, a svaki dio ima po dvije glave i više podpoglavlja.

U prvom dijelu autor je obradio ustanak nove narodne vlasti u trinaestojulskom ustanku 1941. godine, što je tema prve glave, i razvoj narodne vlasti u jesen 1941. i proljeće 1942. godine, što je tema druge glave ove knjige.

U prvoj glavi autor je analizirao posljedice aprilskog rata po Crnu Goru, objasnio političku situaciju koja je njime nastala i stav KPJ kao rukovodeće snage narodnooslobodilačkog pokreta prema antifašističkoj borbi kao revoluciji. Posebnu pažnju posvetio je stavu buržoazije i svih kontrarevolucionarnih snaga prema političkim prilikama u Crnoj Gori, a posebno njen stav prema novoj narodnoj vlasti. Autor nam je slikovito pokazao nastanak prvih organa vlasti u Crnoj Gori 1941. godine, njihove oblike i aktivnosti, da bi na kraju dao historijsko-pravni osvrt na revolucionarne promjene do kojih je došlo u trinaestojulskom ustanku. Osvrnućemo se samo na to kako je analizirana Skupština u Beranima, jer se iz analize njenog rada vidi karakter nove narodne vlasti. Naime, autor je vrlo iscrpno obradio izbor, funkcionisanje i rad Skupštine u Beranima (Ivangrad) koja je održana 21. jula 1941. godine. Iz teksta se vidi da je Skupštinu sačinjavalo 217 delegata koje je narod izabrao na skupovima održanim u svim opštinama beranskog sreza, da su u izboru uzeli učešća svi građani sa navršениh 18 godina starosti, uključujući i žene, kao i borci partizanskih jedinica bez obzira na godine života. Izabrani delegati su bili iz svih socijalnih struktura, među kojima 103 zemljoradnika, 88 intelektualaca, 16 radnika i 10 ostalih. Osnovni zadatak Skupštine u Beranima je bio da razmotri i utvrdi zadatke na daljem vođenju borbe i vođenju narodnih poslova, koji su na-

stali oslobođenjem ovog kraja. Naime, jako dobro je naglašeno da je na toj sjednici odlučeno da na oslobođenoj teritoriji toga kraja odmah prestaju da postoje svi organi civilne, sudske i vojne vlasti, koju su postavili okupatori, kao i organi vlasti bivše Jugoslavije, a cjelokupnu civilnu, sudsku i vojnu vlast preuzima narod. Ujedno je formiran Narodni odbor za srez oslobođenja Berane, koji je preuzeo cjelokupnu vlast u srezu, i odlučeno je da u opštinama i selima budu birani opštinski i seoski odbori. Narodni odbor oslobođenja preuzeo je cjelokupnu državnu imovinu i finansijska sredstva svih nadležstava i banaka i sve je upotrijebio za potrebe vođenja borbe za narodno oslobođenje. Odbor je zagarantovao ličnu i imovinsku sigurnost svim građanima u srezu, ali ih i obavezao da se pokoravaju pozivima i odlukama Odbora, odnosno organa nove narodne vlasti. Narodni odbor oslobođenja je odlučio da se na oslobođenoj teritoriji ističe kao zastava jugoslovenska trobojka.

Naglasio sam zadatke Narodnog odbora oslobođenja s ciljem da se vidi da njegove odluke imaju revolucionarni karakter. Iz njih se jasno može vidjeti da ustaničke snage u Crnoj Gori od početka ustanka ruše okupatorske i kvislinške organe vlasti, da ne dozvoljavaju obnavljanje organa vlasti stare Jugoslavije, koji su se, uglavnom, stavili u službu okupatora. Kad se tome doda da je formiran Narodni odbor oslobođenja za čitav beranski srez i odlučeno da se osnuju opštinski i seoski odbori koji preuzimaju cjelokupnu vlast, onda je jasno da je tim aktom počela suštinska smjena cjelokupnog društveno-političkog i ekonomskog sistema, da je počela i socijalistička revolucija.

U drugoj glavi prvog dijela analizirana je složena politička situacija i dalji razvitak narodne vlasti u Crnoj Gori. Posebno je analizirana pojava kontrarevolucionarnog pokreta u vidu četništva. Velika pažnja posvećena je razvoju NOP-a u cjelini u Crnoj Gori, da bi se u tom kontekstu pokazao i proces razvoja narodne vlasti u drugoj polovini 1941. i prvoj polovini 1942. godine. U tome periodu bili su izabrani seoski, opštinski i sreski NOO-i, da bi 8. februara 1942. godine, na zasjedanju Ostroške skupštine, bio izabran Narodnooslobodilački odbor za Crnu Goru i Boku, kao najviši organ narodne vlasti i NOP-a u Crnoj Gori. Kada je riječ o Ostroškoj skupštini onda treba kazati da je ispravno istaknuta činjenica da je ona donijela značajne zaključke koji su, za NOO za Crnu Goru i Boku, predstavljali osnovu za dalji rad. Organizacija i međusobna veza narodnooslobodilačkih odbora, koji su već tada bili jedina narodna vlast na oslobođenoj teritoriji; vođenje najodlučnije borbe protiv gladi, što je predstavljalo jedan od najtežih problema u Crnoj Gori u to vrijeme; mobilizacija cjelokupnog naroda u borbi protiv buržoaske reakcije, glavnog razbijača narodnog jedinstva, bili su stvarno prvorazredni zadaci organa narodne vlasti, kao i NOP-a Crne Gore u cjelini. Od posebne važnosti je da se naglasi da je Ostroška skupština zaključila da se partizanski odredi kao oružana sila NOB-e i revolucije stave na raspolaganje NOO-u za Crnu Goru i Boku. To je bio, kako autor s pravom konstatuje, još jedan kvalitet u

konstituisanju organa nove narodne, revolucionarne vlasti u Crnoj Gori. Pored ove odluke, Ostroška skupština je donijela i Proglas narodu Crne Gore i Boke kojim ga je pozvala da nastavi borbu protiv fašizma i da se izbori za pravednije društvene odnose.

Dobro je analiziran i rad NOO-a za Crnu Goru i Boku. Ovaj odbor je odmah, na bazi zaključka Ostroške skupštine, formulisao konkretne zadatke koji su stajali pred organima narodne vlasti i drugim organima NOP-a u Crnoj Gori, što je bilo od velikog političkog i praktičnog značaja za rad organa vlasti u cjelini.

Uporedo sa razvojem organa narodne vlasti razvile su se i političke organizacije koje su predstavljale značajan faktor u razvoju NOP-a. Političke organizacije su pružale značajnu pomoć NOO-ima u mobilizaciji i organizaciji ljudskih i materijalnih snaga za NOB-u. Zahvaljujući toj pomoći NOO-i su ispoljili bogatstvo formi i sadržaja u svome svakodnevnom radu. Autor nije propustio da ukaže da neke negativne pojave u razvitku NOP-a i radu NOO-a, zaključujući da su one posljedica toga da stavovi nisu bili dovoljno jasni, ili što nisu bili precizni u nekim osnovnim pitanjima vođenja NOR-a i revolucije, zbog čega njihova primjena nije bila istovjetna u svim područjima Crne Gore.

No, i pored svega, jasno se vidi da je razvoj organa narodne vlasti u Crnoj Gori u označenom periodu išao uzlaznom linijom, da su NOO-i bili međusobno povezani, da su radili po određenim pravilima koja su u početku sami utvrđivali, a kasnije i prema uputstvima viših organa NOP-a i ujednačenije.

U drugom dijelu knjige analiziran je proces osnivanja i djelatnosti Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Crne Gore i Boke i osnivanje Crnogorske antifašističke skupštine narodnog oslobođenja i njeno prerastanje u Crnogorsku narodnu skupštinu (jul 1944 — april 1945).

Kada je u trećoj glavi utvrdio osnivanje, sastav i konstituisanje Zemaljskog antifašističkog vijeća Crne Gore i Boke u jesen 1943. godine, autor je ocijenio njegov značaj za dalji razvoj i uspon NOP-a i narodne vlasti u Crnoj Gori, naglašavajući da je to period druge faze razvoja NOB-e i revolucije u Crnoj Gori. Jasno je pokazao da prekida kontinuiteta razvoja narodne vlasti u Crnoj Gori nije bilo, jer je on obezbijeđen radom ilegalnih NOO-a u periodu odsustva partizanskih vojnih snaga iz Crne Gore (jun 1942. septembar 1943. godine). Posebno su analizirani uslovi i potreba konstituisanja federalne Crne Gore kao ravnopravne članice Demokratske Federativne Jugoslavije.

U četvrtoj glavi je analiziran proces prerastanja NOO-a u organe državne vlasti i konstituisanje Crne Gore u jednu federalnu jedinicu sa svojstvom državnog suvereniteta za svoju teritoriju. S tim u vezi, analiziran je proces prenošenja određenih funkcija vlasti na druge subjekte — organe pravosuđa i izvršene organe. Osnivanje i djelatnost političkih organizacija i uloge svih subjektivnih snaga u borbi za konačno oslobođenje i pobjedu nad snagama kontrarevolucije, autor je obradio kao poseban problem.

Autor je kroz dva poglavlja i četiri glave pokazao i objasnio tok revolucionarnih promjena koje su odredile karakter novom društveno-političkom sistemu. Ukazao je, takođe, da je klasni i oslobodilački karakter prvih organa narodne vlasti proisticao iz klasnog i oslobodilačkog karaktera oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije u cjelini, pa i Crne Gore posebno. S pravom je konstatovao da je klasno i oslobodilačko bila simbioza revolucionarnog procesa koji je počeo oslobodilačkom borbom protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Ako bi trebalo ukazati i na slabosti ove knjige onda bi trebalo reći, prije svega da tekst nije u svim dijelovima jednako analitičan. Naime, ima dijelova koji su dosta široko elaborirani, dok drugi to nisu. Posebno treba skrenuti pažnju da autor nije pratio razvoj organa nove narodne vlasti prema njihovim nazivima. Od početka ih definiše kao NOO-e, iako su se u početku različito ili drugačije zvali. Čini mi se da je previše insistirao i na specifičnostima organa NOO-a u Crnoj Gori. Mislim da su specifičnosti bile, najčešće u nazivima i u strukturi izgrađenosti. Što se tiče osnovnog zadatka, on je za sve organe vlasti u cijeloj Jugoslaviji bio isti i manje-više svi organi narodne vlasti su ga jednako izvršavali. Prenaglašeno je rekao da uputstva o radu NOO koje je donijela Ostroška skupština, nisu rađena na bazi »Fočanskih propisa«, odnosno da ovi propisi nisu imali veliki uticaj na propise Ostroške skupštine. Međutim, mora se imati u vidu da »Fočanski propisi« nisu rađeni u Foči, nego samo objavljeni u Foči. Na njima je rađeno i ranije pa su rukovodioci NOP-a u Crnoj Gori mogli biti upoznati sa njihovom osnovnom sadržinom koju su ugradili u propise Ostroške skupštine. Prema tome, mali vremenski razmak između njihovog objavljivanja nema veliki značaj.

Međutim, izesenim zamjerkama ne želi se umanjiti vrijednost ove knjige koja je neosporna. Njenim izlaskom iz štampe istorijska nauka Jugoslavije, a posebno Crne Gore, dobila je još jedno vrijedno naučno djelo, koje se u proučavanju istorije narodne vlasti u Jugoslaviji neće moći zaobilaziti. To potvrđuje i činjenica da je autor dobio visoko priznanje kad mu je dodijeljena i četvrtojulska nagrada Saveznog odbora Saveza udruženja boraca NOR-a Jugoslavije za 1982. godinu.

Dr Drago Borovčanin

SARAJEVO U REVOLUCIJI I-IV, Sarajevo, Istorijski arhiv Sarajevo, 1976-1981, str. 3326.

Nastanak djela o NOR-u i socijalističkoj revoluciji karakterišu dvije relevantne odrednice — proučavanje ovog perioda već u pretpostavkama sadrži značajan kvantum naučne i etičke odgovornosti, dok, s druge strane funkciju presudnih faktora imaju elementi